

بررسی ماهیت قراردادهای اجاره صندوق امانات بانکی

علی امیری^۱

* نوع مقاله: پژوهشی / تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۵ / تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۴

چکیده

واگذاری صندوق های امانات در قالب عقد اجاره یکی از انواع خدمات بانکی است که از سوی بانکها به مشتریان نشان ارائه می گردد. بحث راجع به ماهیت حقوقی این خدمت از مباحث چالش برانگیز در حقوق بانکی است؛ لیکن، تاکنون در این زمینه قانون جامعی که بتواند ماهیت و ارکان آن را تبیین نماید به تصویب نرسیده است. همین امر به مناقشه میان حقوقدانان و متخصصین نظام بانکی در خصوص ماهیت حقوقی رابطه ایجاد شده میان بانک و مشتری تبدیل شده است. زیرا، از یک سو ماهیت این رابطه با قواعد عقد ودیعه و از سوی دیگر با قواعد عقد اجاره اشیاء شباهت دارد. اختلاف نظر های موجود راجع به ماهیت قرارداد های اجاره صندوق های امانی انگیزه ای شد تا پژوهشگر به روش توصیفی و با استفاده از تحلیل محتوا قواعد موجود را تبیین نموده و در نهایت به این نتیجه برسد که رابطه حقوقی میان بانک و مشتری در خصوص صندوق های امانات قابل تطبیق بر عقود ودیعه و اجاره نیست و بهتر است که به عنوان یک عقد ویژه تحت عنوان "عقد حفاظت" و در چهارچوب ماده ۱۰ قانون مدنی و با ماهیتی خاص و مستقل با شرایط و احکام ویژه خود نگریسته و تفسیر شود.

واژگان کلیدی: صندوق امانات، ودیعه، اجاره، ماهیت قرارداد، عقد حفاظت.

^۱ استادیار و دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران. (نویسنده مسئول)

مقدمه

عملیات بانکی در مفهوم عام شامل کلیه خدماتی می شود که بانکها به مشتریان خود ارائه می دهند. اجاره دادن صندوق های امانات به مشتری یکی از این خدمات محسوب می شود که بانکها به منظور جذب منابع و حفظ مشتریان خود به متقاضیان ارائه می دهند.

واقعه سرقت از صندوق امانات بانک ملی که به سرقت هالیودی شهرت یافته است باعث آن شد تا قراردادهای اجاره ای که سالها بین بانک و مستأجران خود تنظیم می شد به چالش اصلی نظام بانکی و محور بحث محافل علمی تبدیل گردد. آنچه بر رونق بحث دست اندرکاران و نویسندگان حقوقی می افزاید موضوع ماهیت حقوقی قراردادهای اجاره صندوق است که اختلاف نظرهای زیادی را به وجود آورده است. عده ای عقیده بر آن دارند که رابطه حقوقی بانک و مشتری در صندوق های اجاره ای، امانی بوده و تابع عقد ودیعه است. و عده ای نیز نظر مخالف داده و عقیده دارند که ماهیت حقوقی این رابطه همانگونه که از نام قرارداد پیداست، عقد اجاره صندوق بوده و در نتیجه رابطه حقوقی بانک و مشتری تابع عقد اجاره می باشد. حقوق بانکی به عنوان یکی از رشته های نوپا در علم حقوق شناخته می شود. قوانین و مقررات این رشته ی جدید به دلیل نداشتن مقررات جامع، از علوم میان رشته ای محسوب می شود که منابع آن از علوم هم چون حقوق مدنی، حقوق تجارت، حقوق جزا و... الهام گرفته است. مقررات بانکی شکلی از مقررات دولتی است که بانکها را مشمول الزامات، محدودیت ها و دستورالعمل های خاصی می کند که برای ایجاد شفافیت بازار بین بانکی و افراد و شرکت هایی که با آنها تجارت می کنند، طراحی شده است.^۱ عملیات بانکی شامل دو مفهوم کلی تجهیز منابع و تخصیص منابع می باشد. ارائه خدمات مربوط به صندوق های اجاره ای از سوی بانک ها، به عنوان یکی از وظایف نظام بانکی، بانکها را به سوی مشتری مداری سوق می دهد تا از بابت آن درآمد نیز

¹ Bank regulation is a form of government regulation which subjects banks to certain requirements restrictions and guidelines designed to create. Market transparency between banking institutions and the individuals and corporation with whom they conduct business among other things.

کسب نمایندند. با استناد به ماده ۶۰۷ قانون مدنی ودیعه عقدی است که به موجب آن ودیعه گیرنده تعهد می کند مال ودعی را نگاهداری نموده و در موقع خود به ودیعه دهنده مسترد دارد. تعبیر مال ودعی باعث شده است برخی از نویسندگان حقوقی ادعا کنند که وقتی مشتری مال خود را به بانک می سپارد و بانک خود را متعهد می کند از آن حفاظت کند در واقع رابطه امانی به وجود می آید و بانک را امین می داند در این صورت هرگاه به هر دلیلی مال ودعی تلف شود بانک را مکلف به جبران خسارت می دانند. لیکن، نگاهی به ماهیت قراردادهای تنظیمی اجاره صندوق امانات نشان می دهد که مشتری به عنوان مستاجر، صرفاً یک واحد صندوق را از بانک اجاره نموده تا در مدت قرارداد اموال قیمتی خود را در آن نگهدارد. و در مقابل، مشتری با پرداخت اجاره بها و مبلغی به عنوان قرض الحسنه مالکیت منافع صندوق را بدست می آورد. بنابر این، رابطه حقوقی بانک و مشتری از نوع اجاره است و در نتیجه بانک هیچ مسئولیتی در جبران خسارت وارده ندارد. بررسی تطبیقی مقررات مربوط به برخی کشورهای پیشرفته در زمینه بانکداری گویای آن است که توافق بوجود آمده خارج از عقود مدنی و تابع قرارداد طرفین می باشد. نگارنده در مقاله حاضر با تکیه بر مطالعه تطبیقی مقررات برخی کشورها، ماهیت حقوقی صندوق های اجاره ای بانک را مورد بررسی قرار داده تا پاسخی در خور برای پرسش تحقیق خود بیابد که ماهیت حقوقی صندوق های اجاره ای بانک چیست و با کدام یک از عقود قانون مدنی تطبیق می نماید. و بر همین مبنا، محقق برای یافتن پاسخ با استفاده از روش توصیفی و با ابزار کتابخانه ای به تحلیل محتوای قوانین مربوطه پرداخته است.

۱- ماهیت حقوقی عقد ودیعه

واژه ودیعه از ریشه وَدَعَ و به معنای سپردن می باشد. ودیعه در لغت به معنی امانت است. در اصطلاح حقوقی با توجه به ماده ۶۰۷ قانون مدنی، ودیعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می سپارد برای آن که آن را مجاناً نگه دارد. به طور کلی امانت به اعتبار سبب و مبنا بر دو قسم است: نخست، امانت مالکانه یا قراردادی که در آن شخص مالی را به اختیار و اذن مالک در اختیار می گیرد و رابطه وی با مالک تابع تراضی و مفاد اذن مالک است و قانون و عرف در آن نقش

تفسیری و تکمیلی دارد مانند عقود ودیعه و عاریه. دوم، امانت‌های قانونی که ریشه در قرارداد ندارند و متصرف به اذن و رضای مالک، مال را تصرف نکرده است، مانند ولی قهری و قیم.^۱ امانت‌های قانونی از بحث ما خروج موضوعی دارد. اما محور تحقیق، امانتِ قسمِ نخست است که صندوق‌های اجاره ای بانک نمونه ای از این قبیل امانت‌ها شناخته می‌شوند.

۱-۱- شرایط تحقق عقد ودیعه

ودیعه عقدی است جایز، اذنی، رضایی و رایگان که اثر اصلی آن اعطای نیابت به امین جهت نگهداری مال است. به همین دلیل با عقد وکالت که استنباه در انجام کاری است ماهیت مشترکی دارد. با این تفاوت که ودیعه نیابت در نگهداری مال است ولی وکالت نیابت در تصرف مال.

چنانچه از ماده ۶۰۷ قانون مدنی استفاده می‌شود، ودیعه عقدی است عهدی که به موجب آن ودیعه گیرنده (مستودع) تعهد می‌کند مال ودعی را نگهداری نموده و در موقع خود به ودیعه دهنده (مودع) مسترد دارد. زیرا، در اثر عقد ودیعه، برای نگهداری از مال به امین (ودیعه گیرنده) نیابت داده می‌شود و او با پذیرفتن این امانت، به طور ضمنی ملتزم می‌شود که پس از تسلیم مال مورد امانت از آن نگهداری کند و با درخواست مالک آن را باز گرداند. برای تحقق این مفهوم نیازی به تسلیم مال نیست و به این دلیل نیز نمی‌توان ودیعه را در زمره عقود عینی آورد.^۲ به همین دلیل، ودیعه از عقود رضایی است و قبض در وقوع آن نقشی ندارد و برای انعقاد و تحقق آن نیازی به تشریفات یا قبض و اقباض (تسلیم) نمی‌باشد. بنابراین، پس از توافق و تراضی دو طرف و قبول امین، نیابت تحقق می‌یابد و در نتیجه کسی که مکلف به نگهداری از مال می‌شود امین محسوب می‌شود. با این وجود، چون ودیعه عقد جایز است، تا پیش از سپردن مال به امین هیچ التزامی برای امین به وجود نخواهد آمد. بر این اساس، اثر قبض را در تحقق تعهد نباید انکار کرد. زیرا، از تاریخ تسلیم مال به امین است که او متعهد به نگهداری و باز گرداندن آن می‌شود.^۴

^۱ کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۵)، درس‌هایی از عقود معین، ج ۲، تهران، انتشارات گنج دانش، ص ۳

^۲ امامی، سید حسن (۱۳۹۲)، حقوق مدنی، ج ۲، تهران، انتشارات اسلامی، ص ۱۶۳

^۳ کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۵)، عقود معین، ج ۴، تهران، انتشارات شرکت سهامی انتشار، ص ۱۸

^۴ همان، ص ۱۸

از لحاظ مجانی بودن، ماهیت عقد ودیعه از عقد اجاره اشخاص متمایز می‌گردد. اما شرط دادن پاداش به امین آنگونه نیست که به اساس عقد لطمه وارد کند؟ در نتیجه قید شرط پاداش به امین، چهره فرعی دارد و خلاف مقتضای عقد محسوب نمی‌شود.

۱-۲- تسلط امین بر مال امانی

امین به دستور ماده ۶۱۲ قانون مدنی باید مال مورد ودیعه را همانگونه که مقرر شده و یا به نحو متعارف حفاظت کند و الا ضامن خواهد بود. بنابراین، امین باید همانند یک مالک، دلسوزانه مال مورد امانت را نگاهداری نماید. حفاظت همه جانبه از مال مورد امانت مستلزم آن است که امین یک سلطه و اقتداری نسبت به مال داشته باشد. در حقیقت سلطه امین بر مال مورد امانت که از ویژگی‌های عقد ودیعه ناشی می‌شود به امین این امکان را می‌دهد که بر مال تسلط یافته و آن گونه که مالک مقرر نموده و یا آن گونه که برای حفاظت متعارف است مال را حفظ کند. ماده ۶۱۹ قانون مدنی نیز به نوعی به این امر اشاره دارد و امین را متعهد به حفاظت از مال غیر و رد آن به همان کیفیتی که تحویل گرفته است، می‌داند.^۱ بنابراین، یکی از ویژگی‌های بارز عقد ودیعه آن است که امین بر مال مورد امانت سلطه و اقتدار می‌یابد که اولاً، از آن مال حفاظت نماید و ثانیاً، مال را به همان کیفیتی که تحویل گرفته به صاحب مال مسترد نماید. به عنوان مثال، شخصی که اتومبیل خود را در پارکینگ عمومی می‌گذارد تا فردا پس از مراجعت آن را پس بگیرد بدون اینکه کلید اتومبیل را به صاحب پارکینگ بسپارد، در اینجا آنچه اتفاق می‌افتد عقد اجاره ای است که صاحب اتومبیل فقط یک محل را برای توقف شبانه اتومبیل خود اجاره نموده است. ولی آنگاه که مالک اتومبیل، کلید اتومبیل را نیز به صاحب پارکینگ می‌سپارد تا در مواقع ضروری آن را جابجا نماید، رابطه حقوقی آنها تابع عقد ودیعه است. چرا که مالک اتومبیل به نوعی صاحب پارکینگ را در نگهداری از اتومبیل او سلطه و اقتداری بخشیده است که نوعی آزادی عمل برای امین مشاهده می‌شود و همین امر، آن را از عقود چون عقد اجاره متمایز می‌سازد. این نظر را می‌توان از ماده ۶۴۳ قانون مدنی نیز برداشت نمود.^۲ زیرا، مطابق ماده مذکور، امین موظف است که مال مورد امانت را به صاحب مال مسترد نماید، یعنی از آن دست بردارد و آن را در اختیار مالک قرار دهد ولی تکلیفی ندارد که آن را تحویل دهد. به همین

^۱ ماده ۶۱۹ قانون مدنی: امین باید عین مالی را که دریافت کرده است رد نماید.

^۲ ماده ۶۴۳ قانون مدنی: هرگاه رد مال مستلزم مخارجی باشد بر عهده امانتگذار است.

جهت با توجه به ماده ۶۳۴ اگر رد مال مورد امانت مستلزم هزینه ای باشد، آن هزینه بر عهده امانت گذار می باشد.

۱-۳- تعهدات امین

با توجه به مقررات مربوط به عقد ودیعه در فصل نهم قانون مدنی که از مواد ۶۰۷ تا ۶۳۴ مورد اشاره قانونگذار قرار گرفته، می توان عمده ترین تعهدات امین را این گونه بر شمرد: نخست، تعهد امین بر اینکه مال مورد ودیعه را به گونه ای حفاظت نماید که از تلف و یا ناقص شدن آن جلوگیری شود. دوم، امین متعهد است که مال مورد امانت را همانگونه که تحویل گرفته به امانتگذار (مالک) پس بدهد. تعهدات مورد اشاره به شرح زیر توضیح داده می شوند.

۱-۳-۱- تعهد به حفاظت

مطابق ماده ۶۱۲ قانون مدنی، امین باید مال مورد ودیعه را آن گونه که مالک مقرر نموده و یا آن گونه که متعارف است حفاظت نماید. تعهد امین در حفاظت از مال، تعهد به وسیله است. یعنی امین ملتزم است تا برای حفاظت از مال بکوشد. پس بنابراین، برای مسئول دانستن امین، در صورتی که مال تلف و یا ناقص شود، باید ثابت کرد که امین در امر حفاظت از مال مورد امانت کوتاهی کرده است. این نظر در ماده ۶۱۴ قانون مدنی نیز مورد اشاره واقع شده و قانونگذار امین را ضامن تلف و یا نقصان مالی که به او سپرده شده نمی داند مگر اینکه در امر حفاظت تعدی و یا تفریط کرده باشد. قاعده مندرج در ماده ۶۱۴ به قاعده "استیمان" مشهور است که از خبر قاعده "لیس علی الامین الا الیمین" گرفته شده است. به موجب این قاعده اگر مال در نزد امین تلف یا ناقص شود امین مسئولیتی ندارد و کافی است که سوگند یاد کند تا ادعای ضمان علیه او ساقط شود.^۱ بنابراین، تعهد امین در حفظ مال مورد ودیعه تعهد به مواظبت است بدون اینکه نتیجه کوشش خود را تضمین کند. به همین دلیل، هر گاه موضوع امانت در اثر حادثه خارجی مانند آتش سوزی و یا سرقت تلف شود و امین قادر به جلوگیری از آن نباشد با توجه به ماده ۶۱۵ قانون مدنی، مسئولیتی نخواهد داشت. از مفاد

^۱ محمدی، ابوالحسن (۱۳۹۷)، قواعد فقه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۵۹

ماده مذکور می‌توان نتیجه گرفت که امین در صورتی مسئولیت دارد که یا خودش مال مورد امانت را تلف کند و یا در جلوگیری از اتلاف آن کوتاهی نموده باشد.

۱-۳-۲- تعهد به رد عین مال

براساس ماده ۶۱۹ قانون مدنی، امین باید عین مالی را که دریافت کرده است، رد نماید. با توجه به قاعده مندرج در این ماده تعهد امین به رد عین مال، تعهد به نتیجه است. یعنی تا زمانی که مال مورد امانت به مالک مسترد نشود، نمی‌توان امین را بری‌الذمه دانست. به همین دلیل اثبات رد مال با امین است و طبق قواعد مربوط به ادله اثبات دعوا، ادعای او بدون دلیل پذیرفته نخواهد شد.^۱ لزوم رد عین مال به صاحب مال بیانگر آن است که امین هیچ حقی در مال مورد امانت پیدا نمی‌کند و پس از بر طرف شدن عقد مکلف است آن را به مالک بازگرداند. بنابراین، امین نمی‌تواند حتی اگر مال، مثلی باشد آن را مصرف کرده و سپس مثل آن را تهیه و به مالک برگرداند. به عنوان مثال، چنانچه شخصی مبلغ یک میلیون ریال اسکناس یا شماره سریال‌های مشخص در صندوق‌های اجاره ای بانک بگذارد، بانک نمی‌تواند وجه مذکور را به چرخه اقتصادی وارد کرده و از آن منتفع شود و سپس در موعد مقرر مثل آن را به صاحب مال مسترد نماید. زیرا، رد عین مال تکلیفی است که بر عهده دارد.

۲- ماهیت حقوقی عقد اجاره

براساس ماده ۴۶۶ قانون مدنی، اجاره عقدی است که به موجب آن مستاجر مالک منافع عین مستاجر می‌شود. براساس این ماده اجاره به معنای تملیک منفعت به عوض معلوم تعریف می‌شود. اجاره همانند بیع از عقود تملیکی است با این تفاوت که مورد بیع، عین معین است ولی در اجاره، مورد اجاره منفعت می‌باشد. به عبارت دیگر، اجاره در حقیقت تسلیط مستاجر است بر عین برای انتفاع از آن به عوض معلوم.^۲ عقد اجاره از عقود معینه است و برای تحقق آن دارا بودن شرایط عمومی و اختصاصی ضروری است. از سوی دیگر، تسلیم مورد اجاره به مستاجر یکی از تعهدهای اصلی و تکالیفی است که موجر در عقد اجاره پیدا می‌کند و برای اینکه مستاجر بتواند در منافی که به ملکیت او در آمده است دخل و تصرف کند، باید مورد اجاره را در اختیار داشته باشد. ماده ۴۶۷ قانون

^۱ ادله اثبات دعوا در امور حقوقی بر طبق ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی عبارتند از: اقرار، اسناد کتبی، شهادت، امارات، قسم.

^۲ امامی، سیدحسن (۱۳۹۵)، حقوق مدنی، ج ۲، انتشارات اسلامیه، ص ۱

مدنی اجاره را به اعتبار مال الاجاره به دو قسم اجاره حیوان، انسان و اجاره اشیاء تقسیم نموده است. با توجه به اینکه تحقیق حاضر بر روی صندوق‌های اجاره ای بانک‌ها بحث می‌کند، لذا اجاره انسان و حیوان از موضوع بحث خارج بوده و معترض آن نخواهیم شد. بر اساس اصول و قواعد حقوقی مستاجر نسبت به عین مستاجره ضامن نیست؛ به این معنی که اگر عین مستاجره بدون تعدی و یا تفریط او کلا یا بعضاً تلف شود مسئولیتی در قبال موجر (مالک) نخواهد داشت. بنابراین، مشتریان بانک که صندوق‌های امانی را اجاره می‌نمایند، چنانچه بر اثر حوادثی نظیر سیل، زلزله، سرقت و ... صندوق اجاره شده تلف شود، بانک نمی‌تواند خسارت وارده را از مستاجر مطالبه نماید. در این صورت، تعهد مستاجر به نگهداری از صندوق، تعهد به وسیله است؛ هر چند که شرط خلاف آن، با استفاده از وحدت ملاک ماده ۶۴۲ در خصوص شرط ضمان بر عاریه گیرنده (مستعیر) امکان پذیر است. همچنانکه در عرف هم در قراردادهای اجاره شرط می‌شود که عین مستاجره به رویت کامل مستاجر رسیده و وی مکلف است عین مستاجره را مطابق وضعیت زمان تحویل، صحیح و سالم به مالک تحویل نماید. به طور کلی هدف غایی عقد اجاره آن است که مورد اجاره به ملکیت مستاجر در آورده شود تا وی بتواند از منافع آن استفاده نماید. ماده ۴۷۷ در این رابطه موجر را مکلف به تسلیم مورد اجاره نموده تا او بتواند استفاده مطلوب را از مورد اجاره بنماید. به همین دلیل است که اصل سلطه و اقتدار مستاجر بر مال مورد اجاره در حقوق مدنی ایران خصوصاً در ماده ۴۶۶ به صورت ضمنی پذیرفته شده است. زیرا، نداشتن تسلط کامل بر مال مورد اجاره ذات عقد را زیر سوال می‌برد. بر این اساس، عقد اجاره را با توجه به تعریفی که در ماده مذکور آمده است، به تسلط و اقتدار کامل مستاجر بر مال مورد اجاره توصیف می‌شود.

۳- ماهیت حقوقی عقد اجاره صندوق امانات

پس از تحولات نرخ ارز و افزایش بهای کالا مراجعه مردم برای گرفتن صندوق امانات بانکی بیشتر شد. صنعت بانکداری، اعتبار، نقدینگی، انواع تراکنشهای مالی برای پایگاه مشتریان خود و انواع دیگری از خدمات را پوشش می‌دهند. یک بانک را می‌توان به معنای واقعی کلمه به معنای یک موسسه مالی که به مشتریان خود اعتبار اعطاء می‌کند و همچنین در زمینه پذیرش سپرده فعالیت می‌کند

تعریف نمود.^۱ امروزه بانک‌ها خدمات متنوعی از جمله خدمات صندوق امانات به مشتریان خود ارائه می‌دهند. صندوق امانات بوسیله بانک‌های دولتی و خصوصی در اختیار مشتریان خود قرار می‌گیرد تا آنان اموال با ارزش و یا اسناد و مدارک مهم خود را در آن نگهداری نمایند. بنابراین، سرویس صندوق امانات، سرویسی است مخصوص بانک‌ها، که این خدمات، مخصوص مشتریان خود آنهاست و جنبه عمومیت ندارد و بانک در ازای این سرویس، حق الزحمه‌ای را براساس نوع سرویس و صندوقی که در اختیار مشتری قرار می‌دهد به عنوان کارمزد دریافت می‌کند.

۳-۱- تعریف صندوق امانات

در تعریف صندوق امانات می‌توان گفت: صندوق‌هایی هستند با ابعاد مشخص که در یک مکان مناسب و مجهز به سیستم‌های ایمنی ضد سرقت و ضد حریق به منظور حفظ و نگهداری اسناد و مدارک و اشیاء گران قیمت مشتریان پیش‌بینی شده و در دسته بندی انفرادی یا اشتراکی به صورت اجاره‌ای به مشتریان واگذار می‌شود. بر همین مبنا سرویس صندوق امانات، از سوی بانک در اختیار مشتریان قرار داده می‌شود و بانک در ازای آن حق الزحمه دریافت می‌دارد.

۳-۲- ماهیت صندوق امانات

در حقوق ایران، صندوق امانات بانک‌ها، ماهیت پیچیده‌ای داشته و همچنان نامشخص می‌باشد و در اجاره بودن و یا ودیعه بودن قراردادهایی که میان بانک و مشتری منعقد می‌شود اختلاف نظر وجود دارد. از یک سو، مشتری هیچ‌گونه تسلطی بر صندوقی که از بانک اجاره کرده ندارد، یعنی دسترسی کاملی به صندوق نداشته و تنها با اجازه و هماهنگی با بانک می‌تواند آن را در اختیار گرفته و در محتویات آن دخل و تصرف نماید. از سوی دیگر، بانک نیز از آنچه که مشتری در داخل صندوق می‌گذارد کاملاً بی‌اطلاع می‌باشد، در واقع بانک از در اختیار گذاشتن صندوق امانات وظیفه اصلی نظارت را بر عهده دارد در حالی که در قراردادهای اجاره، نظارت یک وظیفه جانبی است و نه وظیفه اصلی.^۲ از سوی دیگر، با توجه به اینکه این خود مشتری است که اموال خود را در صندوق می‌گذارد

^۱ the banking industry covers credit, cash and various other. Types of financial transactions for its customer base. A bank can be literally defined as a financial institution that works to extend credit to its customers as well as acceptance deposits. (banking law and practice-icsi. <http://www.icsi.edu>)

^۲ جعفری، امین (۱۳۹۷)، حقوق بانکی، تهران، انتشارات شرکت سهامی انتشار، ص ۵۶۹

و بانک تسلطی بر آن ندارد، تصور ودیعه بودن نوع عقد نیز مشکل می‌باشد. به همین دلیل، دکترین حقوقی جانب عقد اجاره را گرفته است؛ زیرا، در عقد اجاره مستاجر باید بتواند از مال مورد اجاره و منافعی که تنهایی و بدون نیاز به فرد ثالثی استفاده کند. در حالی که استفاده از صندوق امانات در محلی محفوظ و تحت نظارت شدید و با حضور نماینده بانک که کلید دیگری در اختیار دارد و بدون آن به تنهایی امکان بازکردن صندوق وجود ندارد، صورت می‌گیرد.^۱ به همین دلیل است که در قراردادهای صندوق امانات، بانک‌ها از عبارت "واگذاری صندوق" استفاده می‌کنند تا به نوعی ماهیت اجاره ای بودن صندوق امانات را تبیین نمایند. بانک‌ها با خصوصیات و شرایط از پیش تعیین شده ای صندوق امانات را در قالب "قرارداد اجاره" به مشتری واگذار می‌نمایند. با این توضیح که این صندوق‌ها هر یک دارای دو قفل مجهز است که یک قفل مربوط به مشتری و قفل دیگر مخصوص بانک می‌باشد و صندوق با استفاده از کلید مشتری و کلید بانک توأمان باز و بسته می‌شود. بر همین اساس، همواره در خصوص ماهیت قراردادهای اجاره صندوق امانات اختلاف نظر وجود دارد. برخی عقیده دارند رابطه حقوقی میان بانک و مشتری رابطه موجر- مستاجر است و مستاجر براساس قرارداد منعقد صندوق را اجاره کرده تا از منافع آن استفاده کند. و برخی دیگر آن را عقد ودیعه می‌دانند که مشتری اموال خود را برای حفاظت به بانک می‌سپارد. اینکه ماهیت قرارداد صندوق را عقد اجاره بدانیم یا ودیعه آثار متفاوتی در پی خواهد داشت. براساس ماده ۶۰۷ قانون مدنی، شخصی که مال خود را به دیگری می‌سپارد تا آن را مجاناً نگه دارد، امین را متعهد به نتیجه می‌داند تا امین مالی را که به او سپرده شده است را به گونه ای که مالک مقرر نموده محافظت کند و در نهایت اصل مال را به صاحبش برگرداند.^۲ اما بر خلاف ماده ۶۰۷ قانون مدنی، عمل بانک یک خدمت اقتصادی با ماهیت تجاری است و لذا عمل تبرعی یا احسانی یا ارفاقی نمی‌باشد و بانک در چهارچوب ماده ۲ قانون تجارت^۳ عمل نموده و به ازای این خدمت از مشتری یا امانت گذار کارمزد دریافت می‌دارد. بنابراین، در نفس عقود، این عمل تجاری بانک، قابل تطبیق با قرارداد ودیعه و صندوق امانات نمی‌باشد. جوهر و مقتضای عقد در این خدمت تجاری در این خلاصه می‌شود که مالی به منظور حفاظت به بانک سپرده می‌شود تا گیرنده آن را محافظت کند و با نخستین مطالبه به صاحبش بازگرداند. نگهداری از مال به عنوان جهت اصلی عقد، باید در رابطه دو طرف به گونه ای ملحوظ باشد، بدین معنی که عمل سپردن بدین

^۱ ماده ۴ قرارداد اجاره صندوق های اجاره ای (امانات) بانکها به این موضوع صریحاً اشاره دارد.

^۲ ماده ۶۱۹ قانون مدنی : امین باید عین مالی را که دریافت کرده است رد نماید.

^۳ بند ۷ ماده ۲ قانون تجارت هر قسم عملیات صرافی و بانکی را جزء معاملات تجاری فرض کرده است.

منظور انجام شود و گیرنده نیز به همین عنوان مال را بپذیرد و تعهد به نگهداری آن را بنماید. برای ایجاد عقد ودیعه دو قصد انشاء باید وجود داشته باشد: یکی قصد مودع که مالی را به امانت می‌گذارد و دیگری قصد مستودع که حفاظت از مالی را به عهده می‌گیرد. اگر مالکی برای نگهداری از مال خویش به دیگری اذن دهد ولی این اذن موضوع قصد مشترک طرفین قرار نگیرد و در تبانی آنان نیاید، ودیعه نیز واقع نمی‌شود. قید سپردن که در عقد ودیعه به عنوان رکن اصلی شناخته می‌شود در صندوق‌های بانک کاملاً مشهود است اما رکن مجانی بودن که به عنوان عنصر دیگر عقد ودیعه شناخته شده در عملیات بانکی مربوط به صندوق وجود ندارد؛ زیرا، بانک به ازای این خدمت از مشتری کارمزد دریافت می‌کند. دقیقاً در همین جاست که تفاوت اجاره صندوق با عقد ودیعه خودنمایی می‌کند چونکه بانک با اخذ کارمزد در مجانی بودن عقد ودیعه خط بطلان می‌کشد. همچنانکه گفته شد این عمل بانک بر خلاف مفاد ماده ۶۰۷ قانون مدنی است که به مجانی بودن عقد ودیعه اشاره می‌نماید. به همین دلیل عقیده بر آن است که قرارداد مربوط به صندوق‌های بانک به طور خاص نه در چهارچوب عقد اجاره می‌گنجد و نه در چهارچوب عقد ودیعه. آنچه به ذهن می‌رسد آن است که این قرارداد ترکیبی از دو عقد اجاره و ودیعه با شرایط و خصوصیات ویژه خود است که از عقود اجاره و ودیعه ارکان خود را به عاریه گرفته و یک عقد مستقل را تشکیل می‌دهد که در چهارچوب ماده ۱۰ قانون مدنی ماهیت خود را یافته است. درست همانند عقد اجاره به شرط تملیک. این عقد که از جمله خدمات بانکی محسوب می‌شود نه می‌توان خدمت بانک را اجاره دانست و نه بیع، بلکه یک ماهیت مستقل با خصوصیات ویژه خود تحت عنوان عقد اجاره به شرط تملیک به شمار می‌آید.

۳-۳- تعهدات بانک در صندوق‌های اجاره ای

مطابق قراردادهای منعقد شده میان بانک و مشتری، بانک، در رابطه با نگهداری از اموال مشتریان خود یک سری تعهدات به شرح زیر بر عهده می‌گیرد:

۳-۳-۱- تضمین دسترسی مشتری به صندوق اجاره

اگر چه بانک دسترسی مشتری به صندوق را تضمین می‌کند اما این سطح دسترسی در زمان‌های است که درب شعبه بانک باز است. همچنین در رویه بانک، در زمانی که مشتری در سالن صندوق

امانات است زمان معینی را برای داخل گذاشتن و بیرون آوردن اشیاء او در نظر می‌گیرند.^۱ احراز هویت مشتری نیز مساله بسیار مهمی است که عدم توجه به آن خطای شدید بانک محسوب می‌شود و در دست داشتن کلید صندوق به تنهایی برای کنترل هویت کفایت نمی‌کند و حتماً باید هویت مشتری احراز گردد. در عین حال، رویه قضایی برخی کشورها نظیر فرانسه وظیفه بانک را یک تعهد به وسیله می‌داند و در پرونده ای که در آن بانک مدارک جعلی همسر فردی را که به خوبی و دقیق جعل کرده بود تشخیص نداد و به تصور اینکه مدارک حقیقی است اجازه استفاده از صندوق و به تبع آن خالی کردن محتویات صندوق را داده بود، مسئول نمی‌شناسد. بنابراین، بانک وظیفه دارد نظارت دقیق و کافی بر هویت اجاره کننده صندوق داشته باشد و اگر همه اقدامات احتیاطی را در خصوص احراز هویت به کار بگیرد، قابل سرزنش نخواهد بود. از سوی دیگر، نظارت و کنترل بر شرکتهای بانکی از اقدامات نادرست و متقربانه جلوگیری کرده و در نهایت از منافع آنها محافظت می‌کند.^۲

۳-۳-۲- نظارت بر حفظ محتویات صندوق

حفظ محتویات صندوق از وظایف اساسی بانک در قراردادهای واگذاری صندوق اجاره به شمار می‌رود. بنابراین، اگر قصوری در این خصوص اتفاق افتد بانک مسئول شناخته می‌شود. بانک باید همه اقدامات نظارتی برای جلوگیری از هرگونه ریسک احتمالی از قبیل سرقت، تخریب، آتش سوزی و... را بر عهده بگیرد. بر اساس حقوق فرانسه تعهد بانک در این زمینه تعهد به نتیجه بوده و بنابراین، خطای بانک مفروض دانسته شده است.^۳ در واقع این یک خطای حرفه ای است و در صورت بروز هرگونه حادثه ای اصل بر مسئولیت بانک گذاشته شده است.

۳-۳-۳- شرط عدم مسئولیت بانک نسبت به صندوق

بانک‌ها با خصوصیات و شرایط از پیش تعیین شده ای صندوق امانات خود را در قالب "قرارداد اجاره" به مشتری واگذار می‌نمایند. و بدون اینکه در زمینه عدم مسئولیت خود نسبت به صندوق، اطلاع

^۱ عموماً بانکها زمان معینی مثلاً نیم ساعت به مشتری فرصت می دهند درب صندوق را باز کرده و از آن استفاده نمایند.

^۲ Monitor and direct the banking companies, to prevent them from wrong and fraudulent practices and ultimately protect the interests of the deposits. (Banking Regulation Act, 1949-<https://www.investopedia.com-ByANDREW MARTINS- BAKING LAW AND PRACTICE, BHARATHIAR UNIVERSITY SCHOOL OF DISTANCE EDUCATION COIMBATORE>).

^۳ به نقل از جعفری، امین، ص ۵۶۷

رسانی شفاف و روشنی داشته باشند در میان شرایط قراردادی، هر نوع مسئولیت راجع به محتویات صندوق و زیان‌های وارده به آن را از خود سلب می‌کنند. بانک‌ها در این نوع خدمت صرفاً صندوقی را به مشتری اجاره می‌دهند و محتویات صندوق امانت، بر خلاف عنوانش، امانت نزد بانک‌ها محسوب نمی‌گردد و مسئولیتی بابت رد آنها برای بانک وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر، تعهد بانک در این زمینه تعهد به وسیله است. یعنی بانک فقط خود را مکلف به حفاظت از صندوق می‌داند و نه محافظت از محتویات درون صندوق. البته، دلیل وضع چنین شرطی آن است که فقط مشتری اجاره کننده از محتویات صندوق مطلع است. بر مبنای همین استدلال است که شرکت‌های بیمه قادر به بیمه کردن صندوق‌ها نمی‌باشند.

۴- مبانی حقوقی صندوق امانات بانک

۴-۱- مبانی قانونی ارائه خدمت در صندوق امانات

بر اساس قانون شرکتهای بانکی مصوب ۱۹۴۹ کشور هند، بانکداری، به عنوان پذیرش برای هدف اعطای وام یا سرمایه گذاری سپرده های پول دریافت شده از مردم قابل بازپرداخت در مطالبه و قابل برداشت با چک تعریف می شود.^۱ در قانون کشور ایران ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲ در بند ۱۴ وظایف نظام بانکی را به شرح زیر پیش‌بینی نموده است:

الف) قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و اشیاء گرانبها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی.

ب) اجاره صندوق امانات.

بر این اساس، قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و همچنین اشیاء گرانبها و نیز اجاره دادن صندوق‌های امانات را می‌توان از وظایف نظام بانکی دانست که بانک در قبال این خدمت تجاری از مشتری کارمزد

¹ Definition of banking: section 5(b) of the banking companies act, 1949 defines banking as accepting for the purpose of lending or investment of deposits of money received from the public, repayable on demand and withdrawably by cheque, draft, other or otherwise. (<https://www.fdic.gov-banking-law-and-practice-icsi>)

دریافت می‌نماید. علاوه بر آن مقررات ناظر بر عملیات بانکی مصوب ۱۳۹۰/۱۰/۲۷ شورای پول و اعتبار سه نوع بازار برای بانک‌ها در نظر گرفته است:

۱- عملیات مجازی که اساساً ذات بانک‌هاست و آن را ذاتاً عملیات بانکی می‌نامند و شامل قبول سپرده، صدور گواهی سپرده عام و خاص، ارائه چک و خدمات مرتبط با آن طبق قانون صدور چک و انجام عملیات بین بانک‌ها می‌باشد.^۱

۲- عملیات بانکی مجاز مشروط که شامل سیزده گونه عملیات می‌گردد. در بند ۷ آن به قبول و نگهداری اشیاء گرانبها، اسناد و اوراق تجاری و اجاره صندوق امانات به مشتریان اشاره شده است.^۲

۳- فعالیت‌های دیگری نیز وجود دارد که ذاتاً بانکی نیستند اما این مقررات به بانک‌ها اجازه فعالیت در این حوزه را داده است.^۳

به عنوان نمونه در بندهای ۲، ۷، ۹ و ۱۱ به سرمایه‌گذاری از طریق خرید اوراق مشارکت، اوراق سسکوک^۴، انجام خدمات کارگزاری سهام و اوراق بهادار برای مشتریان، وصول مطالبات اسنادی و فروش تمبر مالیاتی و سفته اشاره شده است. با توجه به مقررات فوق امروزه یکی از خدمات متنوع بانک‌ها به مشتریان خود ارائه صندوق امانات به آنان می‌باشد. این خدمت همچنانکه پیشتر گفته شد در چهارچوب ماده ۲ قانون تجارت عملی تجاری محسوب می‌شود.

۲-۴- شرط عدم ضمان بانک در سرویس صندوق امانات

براساس ماده ۶۳۱ قانون مدنی در عقد ودیعه شخص امین در تلف یا نقص مال امانی مسئولیتی ندارد و مسئولیت وی محدود به موارد تعدی و تفریط می‌باشد. قانونگذار در مواد ۶۴۲ و ۶۴۳ شرط عدم ضمان را در عقد ودیعه پذیرفته و البته شرط صحیحی بوده در نتیجه این شرط بر خلاف نظم عمومی نمی‌باشد. ید امین، ید امانی است نه ضمانی؛ مگر اینکه خلاف آن آشکار گردد. لیکن، ید امین در

^۱ ماده ۲ مصوبه شورای پول و اعتبار مصوب سال ۱۳۹۰

^۲ ماده ۳ مصوبه شورای پول و اعتبار مصوب سال ۱۳۹۰

^۳ ماده ۴ مصوبه شورای پول و اعتبار مصوب سال ۱۳۹۰

^۴ سسکوک به معنای سامانه کشوری کسب و کار می‌باشد که در آن اوراق مالی به فروش می‌رسد.

چند صورت به ید ضمانی تبدیل می‌شود؛ یعنی ضامن مال مورد امانت می‌شود، حتی اگر علت تلف یا نقص قوه قاهره باشد:

۱. امین، وجود امانت و ودیعه را انکار کند و خود یا شخصی غیر از مالک واقعی را مالک واقعی تلقی کند.

۲. از حدودی که قانونگذار یا مالک برای حفاظت از مال توسط امین تعیین کرده است، تجاوز کند یا در امر حفاظت مرتکب تقصیر شود.

۳. خود را مالک تلقی نکند اما با وجود مطالبه و استحقاق مالک از استرداد آن تعلق ورزد. در این صورت دیگر امین تلقی نمی‌شود و مسئولیت شدید یا عینی ضامن ید بر او جاری می‌شود. بر این اساس، شرط عدم مسئولیت امین در صورتی نافذ است که تلف مال به عمد یا تقصیر سنگین^۱ نباشد؛ و صرف سرقت و یا فقدان اشیاء مورد امانت را نمی‌توان دلیل اهمال امین در حفاظت اشیاء دانست.^۲

بر طبق ماده ۶۲۰ قانون مدنی، شخص امین مال مورد امانت را باید به همان حالتی که وجود دارد به ودیعه گذار رد نماید. در این حالت امین نسبت به نقص در مال امانی که مسبب نقص آن نیست؛ ضامن نمی‌باشد. با این حال، شرط عدم ضمان در قرارداد شرطی صحیح بوده و پیش‌بینی این شرط در واقع برای تغییر علت معلول است. در نتیجه شخص ودیعه گیر (امین) در عقد ودیعه حقی در مال مورد امانت ندارد و بعد از انحلال عقد باید مال امانی را به مالک برگرداند. بنابراین، تعهد امین در مال امانی مبنی بر رد آن به مالک تعهد به نتیجه محسوب می‌شود.

۵- تطبیق عمل بانک با مقررات قانونی در باب جبران خسارت

پیش از پرداختن به مساله تکلیف بانک در پرداختن خسارت مشتری و یا عدم تکلیف بانک، به قوانین سایر کشورها در این خصوص اشاره کوتاهی می‌کنیم. در مورد سرقت از صندوق‌های امانات که عمدتاً بر گرفته از سیستم حقوقی انگلستان است در خصوص دستورالعمل داوروزی خدمات بانکی آفریقای جنوبی، تعهدات بانک چنین آمده است: "ما تعهد می‌کنیم که خدمات بانکی قابل اطمینانی را ارائه

^۱ منظور از تقصیر سنگین مواردی است که در حکم عمد محسوب می‌شود.

^۲ جعفری، امین، پیشین، ص ۵۷۲

کنیم و مراقبت متعارف و معقولی را در خصوص امنیت این خدمات انجام دهیم و اشیای داخل صندوق‌ها مشمول هیچ بیمه ای نیستند و فقدان یا سرقت اشیای صندوق‌ها تحت پوشش بیمه نمی‌باشند.^۱ در نظام حقوقی کشور آفریقای جنوبی، رابطه حقوقی میان بانک و مشتری رابطه مالک و مستاجر تلقی می‌شود و در مورد یک صندوق اجاره ای بانک‌ها از محتویات آن مطمئن نیستند و در نتیجه بانک‌ها نمی‌توانند برای چیزهایی که ماهیت آن را نمی‌دانند پوشش بیمه ای ایجاد کنند. در بانک‌های آمریکایی و اروپایی نیز شکل حقوقی قراردادهای میان بانک و مشتری قرارداد امانت نبوده بلکه مشتری، فضای مورد نیاز خود را در ازای پرداخت دوره ماهیانه یا سالیانه از بانک اجاره می‌کند. بنابراین، بانک به عنوان مالک، مسئولیتی در قبال مفقودی یا سرقت محتوای صندوق‌های اجاره ای ندارند. این مساله به صراحت در قراردادهای بانک‌های آمریکایی و اروپایی آمده است: "بانک مسئولیتی در قبال هرگونه از بین رفتن یا آسیب به محتوای صندوق و یا سرقت محتویات و یا آتش سوزی، سیل، زلزله و یا هر علت دیگری ندارد." با توجه به مفاد این بند در قرارداد می‌توان گفت؛ در نظام حقوقی آمریکا و کشورهای اروپایی نیز رابطه حقوقی حاکم به صندوق‌های امانت، رابطه مالک و مستاجر تلقی شده است نه رابطه بانکدار و مشتری.^۱

در نظام حقوقی ایران، درخصوص صندوق امانات بانک‌ها، از نظر مسئولیت کیفری و حقوقی، خلاء قانونی وجود دارد و تاکنون قانون خاصی به تصویب نرسیده است. بنابراین، در این زمینه باید به قواعد عام مسئولیت مدنی و کیفری رجوع کرد. با توجه به قواعد عام مسئولیت، رابطه بانک و مشتری در صندوق‌های امانت، امانی نیست و این رابطه مبتنی بر عقد اجاره و ارائه یک خدمت به متقاضی است و از نظر قواعد حاکم بر حقوق کیفری، عنصر سپردن مال بین بانک و مشتری برای تحقق رابطه امانی شکل نمی‌گیرد؛ زیرا، علاوه بر آنکه اصولاً بانک از محتویات صندوق امانات بی اطلاع است، در مواردی نیز چیزی در صندوق امانات نگهداری می‌شود که فاقد ارزش مالی است و صرفاً شیء است که برای مشتری واجد ارزش معنوی است. بنابراین، حتی بر فرض دستبرد خود بانک به محتویات صندوق نمی‌توان آن را از مصادیق خیانت در امانت دانست. از سوی دیگر، باعنایت به بند ۱۴ ماده ۲ قانون

¹ According a 2019 survey by federal deposit insurance corporation(fdic)95/ of american households have are lasts one family member the has a checking or savings account. Because of the safety provided by banks, credit unions, and other trusted financial institutions, American can largely rest easy knowing their money is insured and protected by the federal government. Here are five major federal laws that help make that happen.(A primer on important u.s.a banking laws- by ANDREW MARTINS- <https://www.investopedia.com>.

عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۶۲ تردیدی در اینکه واگذاری صندوق امانات جزء عملیات بانکی است وجود ندارد. در حقیقت اگر استانداردهای لازم برای محافظت از صندوق امانات توسط بانک رعایت نشده باشد و یا سطح اقدامات حفاظتی به کیفیتی نباشد که مانع دستبرد به صندوق امانات بانک گردد، طبعاً در مسئولیت حقوقی بانک برای جبران خسارت وارده به مشتریان تردیدی باقی نمی‌گذارد. مگر آنکه سارقان دستگیر شوند که در این صورت رد مال بر عهده سارقان خواهد بود. بر این اساس، در خصوص حادثه اخیر (بانک ملی) مسئولیت کیفری بانک و کارکنان آن منتفی است. لیکن، تحت شرایطی مسئولیت حقوقی برای بانک قابل تصور است. البته، این مسئولیت قراردادی نیست؛ زیرا، بانک‌ها در قراردادهای خود، از خود سلب مسئولیت نموده‌اند و مشتری اجباراً برای استفاده از خدمات بانکی آن را امضا می‌کند و طبعاً از حیث قراردادی نمی‌توان بانک را طرف دعوای خسارت قرار داد.

حقوق و مطالعات نوین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

بر اساس یافته های تحقیق، از لحاظ نظری، میان ماهیت عقود اجاره و ودیعه و همچنین تعاریف آنها در حقوق مدنی شباهتی وجود ندارد؛ زیرا، ماهیت عقد اجاره، به معنای تملیک منفعت در برابر عوض معلوم و ماهیت عقد ودیعه نیابت دادن برای نگهداری از مال دیگری می باشد. ولی در عمل رابطه حقوقی که میان طرفین عقد ایجاد می گردد گاهی آن چنان به این دو عقد ارتباط پیدا می کند که نمی توان به سادگی ماهیت آنها را تشخیص داد. به عنوان مثال، شخصی که اتومبیل خود را در پارکینگ عمومی شهرداری پارک می کند، و شخصی که اشیاء قیمتی و اسناد و مدارک و یا ارزهای خارجی خود را در صندوق امانات بانک می گذارد و یا شخصی که موبایل خود را در درب ورودی دادگستری به ماموران تحویل می دهد، نمی توان به سادگی ماهیت این عمل را تشخیص داد که آیا عقد واقع شده ودیعه و امانت است و یا اجاره محل نگهداری از آن مال. در مثال های مذکور، چنانچه محافظت از مال برعهده مالک باشد و صاحب محل تکلیفی در مورد محافظت از مال نداشته باشد، ماهیت عقد، اجاره خواهد بود. لیکن، در مواردی که محل نگهداری مال به شخص واگذار می گردد و علاوه بر آن مالک محل نیز تکلیف محافظت از مال را بر عهده می گیرد، ماهیت عقد و رابطه حقوقی ایجاد شده مورد مناقشه قرار می گیرد. در مورد صندوق امانات بانکها محل مناقشه بیشتر است؛ زیرا، از یک سو هدف اصلی بانک و مشتری نگهداری و محافظت از مالی است که در صندوق نهاده شده است؛ و از سوی دیگر، عقد واقع شده میان بانک و مشتری با توجه به مفاد قرارداد، در چهارچوب عقد اجاره واقع می شود. اما نکته مهم آن است که بانک از محتوای صندوق هیچ اطلاع و آگاهی ندارد. بر همین اساس است که در خصوص ماهیت رابطه حقوقی بانک و مشتری همواره اختلاف نظر وجود دارد. در این رابطه می توان سه دیدگاه متفاوت را بیان کرد:

۱- با توجه به اینکه رکن اصلی عقد ودیعه "سپردن" می باشد و مالی به امین سپرده می شود تا امین از آن مال به صورت مجانی نگهداری کند، از آنجا که بانک نسبت به محتوای صندوق هیچ گونه اطلاع و آگاهی ندارد و دخل و تصرف در صندوق در اختیار کامل مشتری است؛ لذا نمی توان بانک را مکلف به محافظت از محتوای صندوق دانست؛ و در صورت تلف شدن مال محتوای صندوق در اثر سرقت، مکلف کردن بانک به رد مال و جاهت قانونی ندارد. پس در این حالت می توان رابطه حقوقی میان بانک و مشتری را براساس عقد اجاره توصیف کرد.

۲- با توجه به اینکه رکن اصلی عقد اجاره تصرف و تسلط مستاجر بر محل مورد اجاره می‌باشد؛ و از آنجا که در صندوق امانات، مستاجر آزادی عمل کافی نداشته و نمی‌تواند به دلخواه از صندوق استفاده کند، لذا نمی‌توان رابطه حقوقی بانک و مشتری را عقد اجاره توصیف نمود. لذا، رابطه حقوقی ایجاد شده شباهت زیادی به عقد ودیعه پیدا می‌کند. بنابراین، می‌توان آنچه که واقع شده است را براساس عقد ودیعه تفسیر نمود و از نظر ماهیت، قرارداد منعقدہ فی مابین بانک و مشتری را عقد ودیعه نامید.

۳- تفسیر دیگری نیز در این رابطه می‌توان عنوان کرد و آن زمانی است که آن را براساس "عقد حفاظت" تحلیل نماییم. در این حالت می‌توان رابطه حقوقی میان بانک و مشتری را ترکیبی از عقد اجاره و عقد ودیعه دانست که تابع شرایط ویژه خود باشد. با این توضیح که مشتری در ابتدا صندوق امانات را از بانک اجاره می‌کند و سپس اموال خود را در آن صندوق که نزد بانک قرار دارد به ودیعه می‌گذارد تا بانک از آن در مقابل مخاطرات احتمالی محافظت کند.

اگر ما صنعت بانکداری را یک صنعت خاص بدانیم که عملیات آن تابع شرایط و ضوابط مخصوص به خود بوده که افراد قادر خواهند بود در چهارچوب ماده ۱۰ قانون مدنی به اعمال خود چهره قانونی ببخشند، در این صورت تحلیل سوم منطقی‌تر خواهد بود. همانگونه که قانونگذار عقود خاصی نظیر اجاره به شرط تملیک را تاسیس نموده و بانک‌ها توانسته‌اند با استفاده از این عقود خاص، روابط قراردادی خود را با مشتریانشان مدیریت نمایند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ۱- امامی، سیدحسن، (۱۳۹۲)، حقوق مدنی، جلد ۲، تهران، انتشارات اسلامی.
 - ۲- جعفری، امین، (۱۴۰۰)، حقوق بانکی، جلد ۳، تهران، نشر شرکت سهامی انتشار.
 - ۳- شیروی، عبدالحسین، (۱۳۹۷)، حقوق بانکی، تهران، انتشارات سمت.
 - ۴- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۵)، درس‌هایی از عقود معین، جلد ۲، تهران، انتشارات گنج دانش.
 - ۵- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۹۵)، عقود معین، جلد ۴، تهران، نشر شرکت سهامی انتشار.
 - ۶- محمدی، ابوالحسن، (۱۳۹۷)، قواعد فقه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
 - ۷- مسعودی، علیرضا، (۱۳۹۵)، حقوق بانکی، تهران، انتشارات.
- 8- Bank regulation is a form of government regulation which subjects banks to certain requirements restrictions and guidelines designed to create. Market transparency between banking institutions and the individuals and corporation with whom they conduct business among other things.
- 9- Deinition of banking: section 5(b) of the banking companies act, 1949 difines banking as accepting for the purpose of lending or investment of deposits of mony received from the public, repayable on demand and withdrawably by cheque, draft, other or otherwise.(<https://www.fdic.gov- banking law and practice-icsi>) According a 2019 survey by federal deposit insurance corporation(fdic)95/ of american households have are lasts one family member the has a checking or savings account. Because of the safety provided by banks, credit unions, and other trusted financial instituions, American can largelyrest easy knowing their money is insured and protected by the federal government. Here are five major federal laws that help make that happen.(A primer on important u.s.a banking laws- by ANDREW MARTINS- <https://www.investopedia.com>).
- 10- Monitor and direct the banking companies, to prevent them from wrong and fraudulent practices and ultimately protect the interests of the deposits.(Banking Regulation Act,1949-<https://www.investopedia.com- ByANDREW MARTINS->

BAKING LAW AND PRACTICE, BHARATHIAR UNIVERSITY SCHOOL OF DISTANCE EDUCATION COIMBATORE.

11- the banking industry covers credit, cash and various other. Types of financial transactions for its customer base. A bank can be literally defined as a financial institution that works to extend credit to its customers as well as acceptance deposits. (banking law and practice-icsi. <http://www.icsi.edu>).

حقوق و مطالعات نوین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Investigating the nature of bank safe deposit box rental contracts

Ali Amiri¹

Abstract

Handing over safe deposit boxes in the form of a lease contract is one of the types of banking services provided by banks to their customers. The discussion about the legal nature of this service is one of the challenging topics in banking law; However, until now, a comprehensive law that can explain its nature and elements has not been approved in this field. This has turned into a dispute between lawyers and experts in the banking system regarding the legal nature of the relationship between the bank and the customer. Because, on the one hand, the nature of this relationship is similar to the rules of the deposit contract and on the other hand, to the rules of the rental contract. The existing disagreements about the nature of trust fund rental contracts motivated the researcher to explain the existing rules in a descriptive way and using content analysis and finally come to the conclusion that the legal relationship between the bank and the customer regarding trust funds Trusts cannot be applied to deposit and rental contracts, and it is better to look at and interpret them as a special contract under the title of "protection contract" and within the framework of Article 10 of the Civil Law, with a special and independent nature with its own special conditions and provisions.

keywords: trust fund, deposit, lease, nature of contract, protection contract.

¹ Assistant Professor and PhD in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Islamic Azad University, Karaj Branch, Karaj, Iran.

(Corresponding Author)
dr.amiriali95@gmail.com

